

VASTUULLINEN LAHJOITTAMINEN RY

SELVITYS JÄRJESTÖJEN VARAINHANKINNAN KEHITTÄMISESTÄ

Julkisen ja yksityisen rahoituksen yhteensovittaminen

Selvityksen koonnut Tessa Robertsson, Vastuullinen lahjoittaminen ry

21.9.2022

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto	3
Taustaa valtionavustusuudistuksesta ja rahapelijärjestelmän uudistuksesta	5
Järjestöjen toiminnan rahoitus ja siihen liittyvät haasteet	7
Vaihtoehtoja toimenpiteiksi järjestöjen yksityisrahoituksen edistämiseen	11
Järjestöjen varainhankinnan resurssien tukeminen	11
- Varainhankinnan toimintojen tukeminen taloudellisesti: Investointituki	
- Verotukselliset kannusteet: yleishyödyllisten yhteisöjen arvonlisäverotuksen keventäminen	
- Varainhankinnan koulutuksen kehittäminen ja tietopankin luominen	
Varainhankinnan kehittäminen lahjoituskulttuuria edistämällä	14
- Yhteinen viestintäkampanja yksityishenkilöiden ja yritysten lahjoitusinnon lisäämiseksi	
- Verotukselliset kannusteet: Yksityishenkilöiden ja yhteisöjen tekemien lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentaminen	
- Varainhankinnan toimintojen tukeminen taloudellisesti: Vastinraha	
Järjestöjen toiminnan rahoituksen toimintaympäristö	17

LÄHTEET

YHTEYSTIEDOT

JOHDANTO

Vastuullinen Lahjoittaminen VaLa ry:n tavoitteina kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyöverkostona ovat 1. yleishyödyllisten yhteisöjen hyvän hallinnon periaatteiden noudattaminen, 2. varainhankinnan ammattikunnan osaamisen erinomainen taso sekä 3. suomalainen lahjoituskulttuuri, jossa yhteiskunnan eri toimijoiden roolit on määritelty kestävällä ja selkeällä tavalla. Yhteistyöverkostona VaLa määrittelee ja edistää hyvän hallinnon ja hyvän varainhankinnan periaatteita Suomessa sekä pyrkii edustamaan jäsenjärjestöjään yhteiskunnassa laajasti.

Vaikka suomalaista yhdistystoimintaa rahoitetaan oleellisesti julkisella rahoituksella, ovat yhdistykset aktiivisia ja innovatiivisia rahoituksen hankinnassa yksityisistä rahoituslähteistä. Julkiseen rahoitukseen sisältyvät valtionavustuksina annettavat yleis- ja erityisavustukset, maakuntien kehittämISRahat, kuntien kohdeavustukset sekä EU:n erilaiset rahoitusohjelmat. Tässä selvityksessä yksityisellä rahoituksella tarkoitetaan varainhankinnalla kerättyjä varoja sekä erilaisilta yksityisiltä säätiöiltä ja rahastoilta saatuja avustuksia. Varainhankintaa ovat esimerkiksi jäsenmaksut, kertalahjoitukset, kuukausilahjoitukset ja kummimaksut, testamenttilahjoitukset ja yritys yhteistyön kautta kerätyt varat sekä palvelu- ja tuotemyynti. Eri rahoituslähteistä saatavien varojen avulla yhdistykset ylläpitävät, kehittävät ja kasvattavat toimintaansa toteuttaakseen yleishyödyllistä toimintaa parhaalla mahdollisella tavalla. Yhdistys tai säätiö määritellään yleishyödylliseksi, mikäli 1. se toimii yksinomaan yleiseksi hyväksi 2. toiminta ei kohdistu vain rajoitettuun henkilöpiiriin, vaan on kaikille avointa ja 3. toimintaan osallisille ei anneta taloudellista etua, kuten osinkoa, voittoa tai kohtuullista suurempaa palkkaa (vero.fi).

Varainhankinta-alan kasvusta kertoo varainhankinnan tuottojen kasvu viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kun vuonna 2014 tuotot olivat arvioituna 239 miljoonaa euroa, oli määrä kasvanut arvioiden 530 miljoonaan euroon vuoteen 2021 mennessä (Taloustutkimus 2021). Kerättyjen varojen lisäksi varainhankinnan tuottoihin kuuluvat lahjoituksina saadut tuotteet ja palvelut sekä erilaiset pro bono -työt eli ”yleisen hyvän vuoksi” tehty työ, joka ei näy tilinpäätöksessä.

Rahankeräystuotot eli vastikkeettomat kerta- ja kuukausilahjoitukset edustavat noin kolmasosaa varainhankinnan tuotoista. Rahankeräyslain uudistuksen jälkeen luvanomaavien keräystahojen määrä on lähes kaksinkertaistunut vuodesta 2020 ja pienkeräysmahdollisuus on tuonut vielä lisää toimijoita varainhankinnan alalle. Samalla varainhankintatyö on ammattimaistunut, siihen käytetty aika lisääntynyt ja asiantuntijuus kehittynyt. Kasvusta huolimatta lähes puolet yhdistyksistä ilmoittaa henkilöresurssit suurimmaksi haasteeksi yksityisrahoituksen kehittämiseksi. Haasteina näyttäytyvät myös taloudelliset resurssit sekä uusien varainhankintatapojen kehittäminen. (Taloustutkimus 2018a.) Investointeja varainhankintaan ovat esimerkiksi varainhankinnan ammattilaisen palkkaaminen, toimitilojen hankinta ja

ylläpito, erilaiset markkinointi- ja mainontatoimet sekä varainhankinnan suunnitteluun ja toteutukseen vaadittavat hankinnat, kuten teleoperaattori- ja tietotekniikkakulut.

Yhdistyksille tulisi taata mahdollisuus turvattuun autonomiseen toimintaan ja antaa mahdollisuus valita toiminnan rahoituskeinot. Suomalaisen yhteiskunnallisen toimintaympäristön ja lainsäädännön tulisikin edistää yhteisöjen varainhankinnan toimivuutta sekä taata kansalaisille mahdollisuus osallistumiseen ja vastuulliseen lahjoittamiseen. Kuitenkin nykyisellään valtionavustusjärjestelmän ja yhdistysten varainhankinnan yhteensovittamiseen liittyy yhdistysten toimintaa rajoittavia haasteita, joita valtionavustus uudistuksessa tulisi pyrkiä ratkaisemaan. Tässä selvityksessä pyritään tietolähteiden, tutkimusten ja sidosryhmähaastattelujen pohjalta esittelemään yleishyödyllisten yhteisöjen julkisen ja yksityisen rahoituksen yhteensovittamiseen liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia. Näiden pohjalta VaLa esittää järjestöjen kestävän yksityisrahoituksen tukemiseksi ja lahjoituskulttuurin edistämiseksi vaihtoehtoisia toimia, jotka edellyttävät valtionavustustahojen osalta selkeitä määrittelyjä, reunaehtoja ja ohjeistuksia järjestöjen varainhankintaan.

TAUSTAA VALTIONAVUSTUSUUDISTUKSESTA JA RAHAPELIJÄRJESTELMÄN UUDISTUKSESTA

Valtionavustukset ovat valtion varoista myönnettävää harkinnanvaraista julkista rahoitusta, jolla tuetaan yhteiskunnallisesti tarpeelliseksi katsottavaa toimintaa tai hanketta. Valtionavustuksia myönnetään vuosittain lähes 4 miljardia euroa yli 300 valtionavustushaussa. Valtionavustustoimintaa eli valtionavustusten suuntaamista, hakemista, myöntämistä, seuranta ja arviointia kehitetään luomalla yhtenäinen digitalisoitu valtionavustusprosessi. Tarkoituksena on, että koko valtionhallinto siirtyy vaiheittain valtionavustustoiminnan yhteiseen toimintamalliin ja ottaa lähivuosina käyttöön sitä tukevat yhteiset digitaaliset palvelut. Valtiovarainministeriön valtionavustustoiminnan kehittäminen ja digitalisointi -hankkeessa tavoitteena on tehdä valtionavustustoiminnasta entistä sujuvampaa ja vaikuttavampaa. Tavoitteeseen on tarkoitus päästä kehittämällä valtionhallinnolle vaiheittain valtionavustustoiminnan uusi toimintamalli ja sitä tukevat verkkopalvelut. Yhdistysten valtionavustuskäytänteiden kehittämiseksi perustettiin järjestöjaosto, joka nosti selvityksensä perusteella esiin kahdeksan ehdotusta, joissa määritellään, miten valtionapuviranomaiset kohdentaisivat valtionavustuksia yhteistyössä yhdistysten kanssa. Näiden kahdeksan ehdotuksen lisäksi järjestöjaosto selvitti hallituksen ohjelman mukaisesti, miten yhdistysten rahoitusta, muun muassa varainhankintaa, voitaisiin julkisen rahoituksen rinnalla tukea. (Valtiovarainministeriö 2021.)

Valtionavustukset ovat valtion varoista myönnettävää harkinnanvaraista julkista rahoitusta, joilla tuetaan yhteiskunnallisesti tarpeelliseksi katsottavaa toimintaa tai hanketta. Niitä myönnetään yhdistysten ja yhdistysten lisäksi säätiöille, kunnille ja kuntayhtymille, tiedelaitoksille ja tutkimusorganisaatioille, korkeakouluille, yrityksille ja yksityishenkilöille (Finlex). Valtiovarainministeriön mukaan valtionavustustoiminnan kehittämiseksi on lukuisia syitä - esimerkiksi se, että niiden kohdentamisesta ja käytöstä ei ole selkeää kokonaiskuva. Valtionapuviranomaisten avustusprosessit myös eroavat toisistaan tarpeettoman paljon, minkä lisäksi niiden digitalisaatioaste vaihtelee ja erilliset verkkopalvelut aiheuttavat kustannuksia. Lisäksi Valtiontalouden tarkastusviraston (VTV) viimeaikainen tarkastus paljasti, että avustusten hallinnointiprosessit ovat pääosin säädösten mukaisia, mutta valvonnasta löydettiin puutteita, minkä lisäksi avustusten myöntämisprosessit eivät ole riittävän läpinäkyviä (VTV 2022). Yksi valtionavustustoiminnan kehittäminen ja digitalisointi -hankkeen asiakokonaisuus on yhdistysten oma varainhankinta. Järjestöjaoston jatkovalmistelussa onkin tarkoitus koota yhdistysten omien varainhankintamallien kehittämisestä toimenpide-esitys. (Valtiovarainministeriö 2021).

Valtionavustusuudistuksen lisäksi käynnissä on rahapelijärjestelmän uudistaminen, joka perustuu tarpeeseen katkaista nykyinen Veikkaus Oy:n tulouttaman tuoton ja nykyisten valtionavustusministeriöiden arpajaislaissa säädettyjen käyttötarkoitusten välinen yhteys. Lisäksi tavoitteena on turvata rahapelien tuotolla aiemmin rahoitetuille sekä mahdollisille uusille vastaaville käyttötarkoituksille ennustettava, vakaa ja toimijoiden autonomian turvaava riittävä rahoitus. Rahapelijärjestelmän uudistamiselle Liikanen (2021)

työryhmineen esittivät neljä ehdotusta. Näistä ensisijaiseksi vaihtoehdoksi työryhmä nosti kokonaisuudistuksen, jossa rahapeliteutot ohjataan valtion yleiskatteellisiksi tuloiksi ja nykyiset edunsaajat siirretään budjetin kehysmenettelyn piiriin. Työryhmän mukaan ehdotuksen positiivisena puolena on riippumattomuus rahapeleistä saaduista tuloista, kun taas negatiivisena puolena voidaan pitää riippuvaisuutta poliittisesta päätöksenteosta ja sen epävarmuudesta. Valtioneuvoston (2022) raportissa uuden rahoitusmallin vaikutuksia on arvioitu avustuksensaajien, valtionavustusministeriöiden, arpajaislain ja muun lainsäädännön sekä eduskunnan budjettivallan näkökulmista. Avustuksensaajien kannalta riskinä pidetään rahoitukseen liittyvän ennakoitavuuden vähenemistä johtuen mahdollisista päätösperäisistä muutoksista rahoituksen käyttötarkoituksiin. Ennakoitavuuden ja vakauden edistämiseksi ministeriöiden sektoreille ollaan kuitenkin valmistelemaan sektorikohtaisia puitelakeja, jotka yhtenäistävät nykykäytäntöjä.

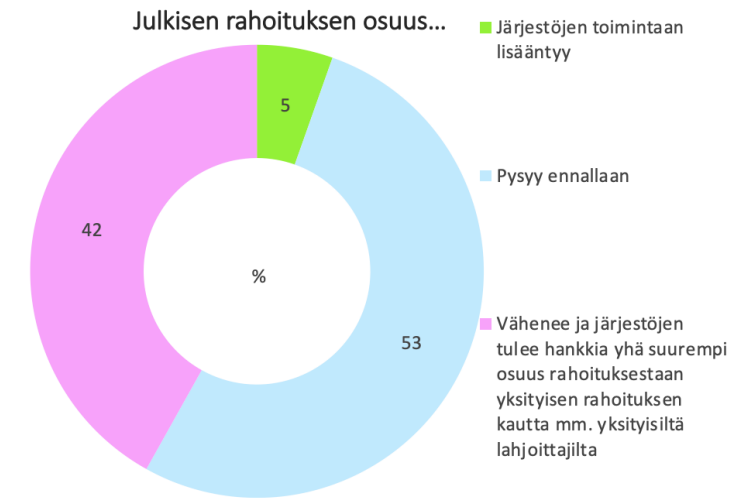
Vuonna 2021 VaLa lausui valtionavustushankkeessa toimivan järjestöjaoston väliraporttiin, että onnistuessaan valtionavustusjärjestelmän uudistaminen ja yhdenmukaistaminen sekä yhdistysten vaikuttavuuden lisääminen tuovat selkeyttä ja avoimuutta myös muille järjestön sidosryhmille kuten yksityisille rahoittajille. Vahvan kansalaisyhteiskunnan edellytysten turvaamiseen kuuluu oleellisesti laaja ja kestävä taloudellisten toimintaedellytysten kehittäminen julkisen rahoituksen lisäksi myös monilähteyden varainhankinnan kehittämisen kautta. Järjestöissä yksityisrahoitus koetaan monesti ketterän toiminnan toteuttamisen mahdollistajana ja julkista rahoitusta joustavammin käytettävänä. Myös valtionavustusuudistuksessa järjestöjä halutaan kannustaa varainhankinnan kehittämiseen taloudellisten toimintaedellytysten vahvistamiseksi.

JÄRJESTÖJEN TOIMINNAN RAHOITUS JA SIIHEN LIITTYVÄT HAASTEET

VaLan yhteistyökumppaneineen toteuttaman vuoden 2018 päättäjäkyselyn – vastaajina kansanedustajat, ministeriöt ja puoluesihteerit – perusteella 42 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että julkisen rahoituksen määrä tulee vähenemään, ja järjestöjen tulee hankkia suurempi osuus rahoituksestaan yksityisen rahoituksen kautta (Kuva 1). Yksityisrahoituksen merkitys nostettiin esiin myös Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmassa, johon on kirjattu, että kansalaisyhteiskunnan resurssien vahvistamiseksi selvitetään mahdollisuutta tukea kansalaisjärjestöjen varainhankinnan kehittämistä. Lisäksi VaLan kumppaneineen vuonna 2021 toteuttamassa järjestökyselyssä (Kuva 2) tarkasteltiin suomalaisten kansalaisjärjestöjen toiminnan rahoituksen kehitystä ja tulo-rahoituksen lähteitä sekä julkisen että yksityisen rahoituksen osalta. Tutkimuksesta ilmeni julkisten avustusten olevan järjestöjen kolmanneksi tärkein rahoitusmuoto jäsenmaksujen ja kertalahjoitusten jälkeen. Julkisiin avustuksiin ei kuitenkaan aiottu panostaa seuraavan vuoden aikana yhtä paljon kuin moniin muihin rahoitusmuotoihin, mikä osaltaan tukee varainhankinnan merkityksen kasvua.

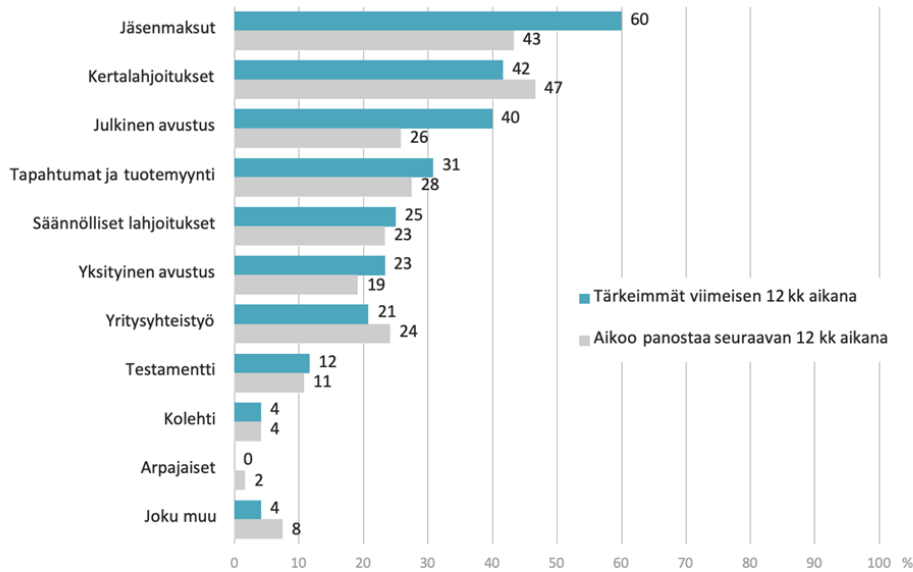
Suomessa on perinteisesti myönnetty julkista rahoitusta järjestöjen yleishyödylliseen toimintaan ja monella sektorilla julkisten avustusten osuus rahoituksesta on korkea. Mikä seuraavista vastaa parhaiten omaa näkemystä tulevaisuuden kehityssuunnasta?

Julkisella rahoituksella tarkoitetaan rahoitusta, jota myönnetään ministeriöistä, kunnista, budjettirahoituksesta ja EU:sta.

Kaikki vastaajat, n=74

Kuva 1. Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset -tutkimus (Taloustutkimus 2018).

Kuva 2. Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset -tutkimus (Taloustutkimus 2021).

Julkisten avustusten osalta erityisesti pienemmille yhdistyksille haasteeksi on noussut hakemusten tekoon liittyvä kasvanut työmäärä, joka on esimerkiksi kehitysjärjestöjen osalta vähentänyt avustusta hakevien järjestöjen määrää. Myös Ruuskasen ym. (2020) selvityksessä uhkakuvaksi nousi valtionavustusten haku- ja seurantabyrokratian lisääntyminen, mikä voi johtaa tulevaisuudessa siihen, että vain ammattimaisimmin johdetuilla yhdistyksillä on mahdollista ryhtyä avustusten hakuprosesseihin. Samansuuntaisesti vuoden 2018 Järjestöbarometrin mukaan sosiaali- ja terveysjärjestöillä suurimmat byrokraatiaongelmat liittyvät järjestöavustuksia hallinnoiman Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:n toimintaan. Järjestöbarometrin mukaan 65 prosenttia järjestöistä koki STEA:n raportointikäytäntöjen kuormittavan toimintaa paljon tai erittäin paljon ja 31 prosenttia kohtuullisen paljon. Samaisena vuonna VaLa:n kyselyssä päättäjät nostivat esiin haku- ja raportointiprosessien byrokratian keventämisen ja viranomaisten selkeämmän ohjeistuksen. Erityisesti ministeriöiden taholta nousi esiin vahva halu kehittää haku- ja raportointiprosesseja selkeämmiksi. (Taloustutkimus 2018.) Myös parhaillaan käynnissä olevassa Vapaa! Fri! -Vapaaehtoistoiminnan aseman edistäminen ikääntyvässä yhteiskunnassa -hankkeessa sidosryhmät nostivat esiin nämä samat hankaluudet liittyen rahoitusinstrumentteihin erityisesti pienillä, vapaaehtoisvoimin toimivilla yhdistyksillä. Nämä toistuvat, yhteneväiset tulokset korostavat byrokratian keventämistarpeen lisäksi tarvetta edistää ja kehittää yhdistysten omaa varainhankintaa rahoituspohjan laajentamiseksi.

Varainhankintaan ja siinä onnistumiseen järjestöt tarvitsevat resursseja ja kannusteita, sillä toiminnan käynnistäminen ja kehittäminen vaativat erilaisia investointeja. Laadukkuutta ja tehokkuutta varainhankintaan tuovat resursoinnit osaaviin varainhankkijoihin ja heidän kouluttamiseensa. Keski-Suomen yhteisöjen tuki (KYT) -yhdistys toimii aktiivisena kansalaisyhteiskunnan kehittäjänä ja sen mukaan

varainhankinnan merkitys tunnistetaan yhä laajemmin myös pienemmissä yhdistyksissä, mutta kiinnostus varainhankintaan ei kohtaa resurssien kanssa, minkä vuoksi alkuinvestointien tekeminen takkuu. Pienissä yhdistyksissä varainhankinnan käynnistäminen ja kehittäminen lähtee liikkeelle infrastruktuurin pystyttämisestä, jotta toiminta saadaan pyörimään vastuullisesti ja luotettavasti (KYT 2022). Suuremmissa järjestöissä varainhankinnan kehittämiseen sisältyy esimerkiksi uusien rahankeräysten suunnittelua, viestinnän ja markkinoinnin kehittämistä sekä uusien varainhankintatyökalujen hankintaa ja ylläpitoa. Merkittävänä toistuvina ja kasvavina menoerinä ovat myös pankki- ja maksunvälityskulut, jotka saattavat viedä ison osan kerätyistä lahjoitusvaroista. Pienempien yhdistysten kohdalla on myös havaittu vaikeuksia pankkitilin avaamisessa tiukentuneen lainsäädännön vuoksi.

Poikkeuksena muista avustustahoista ulkoministeriön rahoittamat kehitysjärjestöt saavat nykyään käyttää kymmenen prosenttia valtionavustuksista hallintokuluihin, mikä mahdollistaa myös varainhankinnan kehittämistä. Vastaavia käytäntöjä ei kuitenkaan ole muilla tuotonjakoministeriöillä, minkä lisäksi niiden väliltä löytyy myös muita eroavaisuuksia. Valtionavustuslain mukaan valtionavustus ei saa kattaa rahoitettavan toiminnan tai hankkeen kustannuksia täysimääräisesti, joten esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriö määrittelee valtionavustuspäätöksessä vaadittavan omarahoitusosuuden. Sosiaali- ja terveysjärjestöillä puolestaan avustukset saavat kattaa toiminnan tai hankkeen kokonaiskustannukset, sillä terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen tarkoitetuista avustuksista päätetään arpajaislain perusteella. Myös järjestöjaoston mukaan järjestöjen omarahoituksen vaatimukset ovat merkittävä ero tuotonjakoministeriöiden valtionavustusehdoissa ja -rajoituksissa. Lisäksi niillä ei ole yhdenmukaista käytäntöä siitä, kuinka varsinaisen toiminnan ja varainhankinnan tuotot vaikuttavat valtionavustuksia myönnettäessä. Tämän vuoksi saattaa muodostua hankalaksi hahmottaa sitä, mitkä ovat varsinaisen toiminnan tuottoja ja mitkä varainhankinnalla hankittuja tuloja. Huomionarvoista on, että viranomaisten välillä on eroja myös siinä, kuinka avustettavan toiminnan tuloksellisuus huomioidaan avustusprosessin eri vaiheissa (VTV 2022.)

Yhtenä eroavaisuutena valtionavustustahojen välillä on myös se, että tällä hetkellä ulkoministeriö on ainoa valtionavustuksia myöntävä taho, joka hyväksyy omarahoitusosuuteen sisällytettäväksi vapaaehtoistyön. Tämän tulisi kuitenkin kattaa myös muut avustusministeriöt toimintatapojen yhtenäisyyden edistämiseksi. Vapaaehtoistoiminta on olennainen osa kolmatta sektoria ja sen arvoksi on laskettu noin 3–4 miljardia euroa (Hirvonen & Puolitaival 2019; Vapaa! -väliraportti), mikä kertoo vapaaehtoistyön merkityksestä järjestöille sekä siitä miten paljon arvokasta työtä vapaaehtoiset niissä tekevät. Kokonaisuudessaan valtionavustustoiminnan yhtenäistämisen tulisi varainhankinnan osalta johtaa siihen, että käytännöt olisivat sektorista toiseen yhtenäiset huomioiden kuitenkin eri sektoreiden varainhankintaan liittyvät erityispiirteet. Esimerkiksi liikunta- ja urheilujärjestöt ovat yritysyhteistyön ja siihen sisältyvän sponsoroinnin edelläkävijöitä, kun taas lahjoituskulttuuri ei yllä monien muiden alojen tasolle. Kehitysjärjestöillä puolestaan

varainhankinnan rooli on merkittävä ja kokonaisrahoituksen osalta yksityisen rahoituksen osuus on julkista rahoitusta suurempi.

VAIHTOEHTOJA TOIMENPITEIKSI JÄRJESTÖJEN YKSITYISRAHOITUKSEN EDISTÄMISEEN

Järjestöjen kestävästä yksityisrahoituksen tukemiseksi ja lahjoituskulttuurin edistämiseksi tulisi selvittää erilaisia toimia. Toimet voivat olla esimerkiksi järjestöjä suoraan taloudellisesti kannustavia tai olemassa olevia esteitä poistavia, joista molemmat nousivat esiin haastatteluissa. Myös järjestöjaoston selvityksessä esteiden poistaminen on lähtökohtana. Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssin (2022) mukaan merkittävä ongelma julkisen ja yksityisen rahoituksen yhteensovittamisessa on se, että varainhankinnan kuluja ei voi kattaa yleisavustuksilla, minkä johdosta varainhankinnan käynnistäminen ei monissa yhdistyksissä ole mahdollista. Myös KYT-järjestöpalvelut (2022) korostavat esteiden poistamisen merkitystä, sillä tällä hetkellä monilla yhdistyksillä alkuinvestointien tekeminen takkuu.

Hyvä lähtökohta uudistuksessa olisi se, että järjestön muut tulot eivät vähentäisi avustuksen määrää, vaan varainhankinnalla saadut tuotot huomioitaisiin myönteisesti. Lisäksi järjestöt voisivat käyttää yleisavustusta varainhankinnan alijäämän kattamiseen, millä rohkaistaan järjestöjä kehittämään varainhankintaansa ilman tappion pelkoa. (Valtiovarainministeriö 2021.) Varainhankintaan kannustaminen järjestötasolla tarkoittaisi Suomen Olympiakomitean (2022) mukaan esimerkiksi sitä, että valtionavustusten avulla yhdistyksillä tulisi olla mahdollista käynnistää tai kehittää varainhankintaansa ilman pelkoa avustusten takaisinperinnästä. Tällä hetkellä yhdistykset joutuvat palauttamaan avustuksia, mikäli ne onnistuvat omassa varainhankinnassaan ja hanke osoittautuu ylijäämäiseksi. Tämän onnistuneesta varainhankinnasta rankaisemisen voidaan katsoa olevan ristiriidassa sen kanssa, että yhdistyksiä saatetaan kannustaa omarahoituksen hankintaan.

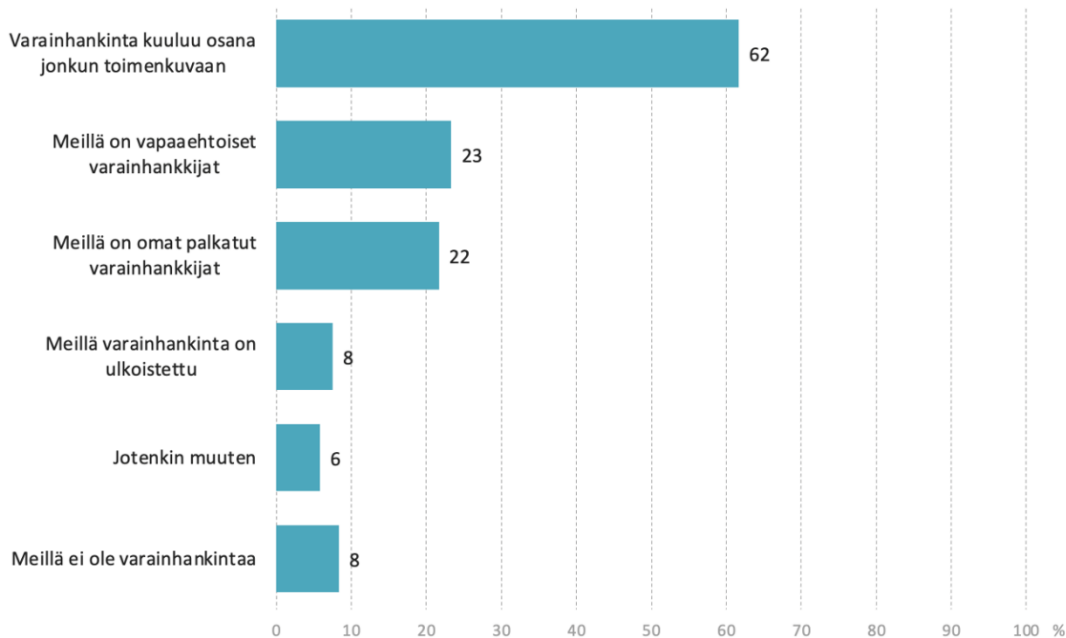
Järjestöjen varainhankinnan resurssien tukeminen

Julkista tukea ja avustusta tulisi hallita avoimesti, puolueettomasti ja läpinäkyvästi. Mikäli lainsäädännössä epäonnistutaan selvien kriteerien luomisessa, virkamiehille muodostuu mahdollisuus käyttää omaa harkintavaltaansa päätöksissään avustuksen saajista. Tämä voi johtaa epäreiluihin tai epäjohdonmukaisiin päätöksiin, horjuttaa järjestöjen luottamusta viranomaisiin sekä viedä aikaa järjestöjen varsinaiselta työltä. Useat yhdistysten varainhankinnan haasteet liittyvät valtionavustustahoihin: valtionavustustahojen suhtautuminen varainhankintaan on epäyhtenäistä, monilla valtionavustuksilla ei voi kattaa varainhankinnan kuluja, minkä lisäksi onnistuneen varainhankinnan seurauksena yhdistykset ovat joutuneet palauttamaan saamiaan avustuksia. Selkeät määrittelyt, reunaehdot ja ohjeistukset varainhankintaan sekä valtionavustustahojen yhteneväinen ja myönteinen suhtautuminen yhdistysten varainhankintaan ja mahdolliseen varallisuuteen edistäisi yhdistysten toimintamahdollisuuksia ja autonomiaa sekä toisi vakautta ja ennakoitavuutta toimintaan.

Varainhankinnan toimintojen tukeminen taloudellisesti: Investointituki

VaLa ehdottaa yleishyödyllisten yhteisöjen varainhankinnan kehittämiseksi investointitukea, jota yhdistykset voisivat hakea varainhankinnan käynnistämiseksi, uudistamiseksi tai kehittämiseksi. Puutteelliset

henkilöresurssit ovat järjestöjen suurimmat haasteet tuloksellisen varainhankinnan kehittämiseksi. Vuoden 2021 järjestökyselyn mukaan varainhankinta on pääasiassa järjestetty niin, että se kuuluu osana jonkun toimenkuvaan (Kuva 3). Investointituki voisi mahdollistaa järjestöille varainhankkijoiden palkkaamisen huomioiden työntekijäkulut kokonaisuudessaan. Kyselyn mukaan suurimpana haasteena henkilöresurssien lisäksi koetaan myös taloudelliset resurssit yleisesti.

Kuva 3. Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset -tutkimus (Taloustutkimus 2021).

Varainhankinnan ala kehittyä jatkuvasti ja investointeja vaaditaan kehityksessä mukana pysymiseksi. Uusia, erityisesti digitaalisia, menetelmiä esimerkiksi lahjoitusten keräämiseen ja rahamaksujen siirtämiseen nousee esiin säännöllisesti, ja järjestöt pyrkivät omien resurssiensa rajoissa ottamaan niitä käyttöön. Rahankeräysten osalta kuluja ovat myös esimerkiksi erilaiset keräyksen suunnitteluun ja toteuttamiseen liittyvät markkinointi- ja mainoskulut, painatus-, posti- ja teleoperaattorikulut sekä pankki- ja maksunvälityskulut. Myös muussa sääntelyssä tapahtuvat muutokset vaikuttavat varainhankintaan ja edellyttävät järjestöjä tekemään investointeja. Esimerkkinä tietosuoja-asetuksen uudistus, joka aiheutti moninaisia muutostarpeita järjestöjen henkilörekisteriohjelmiin.

Investointitukea voisivat hakea ja saada kaiken kokoiset Suomessa toimivat yleishyödylliset yhteisöt, joilla on tarve lisätä yksityisen rahoituksen määrää sekä halua kehittää rahoituslähteiden monipuolisuutta. Tavoitteena olisi kehittää ja laajentaa järjestöjen rahoitus pohjaa ja vähentää pitkällä tähtäimellä riippuvuutta julkisesta rahoittajasta. Yrityksille erilaisia investointitukia myöntää muun muassa Business Finland ja samankaltaisten instrumenttien kehittäminen yhdistyksille voisi muodostaa selkeän ja helposti hallittavan kokonaisuuden varainhankinnan käynnistämisen ja kehittämisen rahoitukselle.

Investointituen myöntämisen ehtoja sekä seuranta- ja raportointiohjeita tulisi kehittää yhdessä järjestöjen kanssa. Lisäksi yhdenvertaisuus tulisi huomioida eri kokoisten yhdistysten välillä, jotta kaikenlaisilla yhdistyksillä olisi mahdollisuus hakea tukea ilman kohtuuttoman suurta työmäärää. Investointituen hakemisen yhteydessä yhdistysten tulisi antaa tietoa yhdistyksen yleisten tietojen lisäksi investointituen käyttötarkoituksesta. Tuen saajan tulisi myös raportoida jälkepäin investointituen käytöstä ja arvioida tuella aikaansaatuja tuloksia. Työmäärän tulisi kuitenkin olla kohtuullinen kaikenkokoisille tuensaajille koko prosessin ajan.

Verotukselliset kannusteet: yleishyödyllisten yhteisöjen arvonlisäverotuksen keventäminen

Rahankeräyslainsäädäntöhanke nosti esille keskustelua rahankeräysten kuluista. Lainsäädäntöemme mukaisesti rahankeräysluvan omaavat yhteisöt tekevät viranomaiselle rahankeräystilitykset ja niiden perusteella yhteisöjen keräyskulut ovat olleet keskimäärin 15–20 prosentin tasolla. Arvioiden yhteisöt käyttävät keräyskuluihin vuosittain 25–35 miljoonaa euroa, joka sisältää maksetun arvonlisäveron ilman vähennysoikeutta.

Yleishyödyllisten yhteisöjen arvonlisäverotuksen keventäminen tai kompensointi varainhankintaan ja vähintään rahankeräykseen liittyvien tuote- ja palveluostamisen osalta kannustaisi useampia järjestöjä resursoimaan varainhankintaan. Nämä kannusteet ovat käytössä Tanskassa ja Irlannissa. Rahankeräyskuluja, joihin ALV-kompensoinnit kohdistuisivat, olisivat esimerkiksi aiemmin varainhankinnan investointitukien ohessa luetellut kulut liittyen muun muassa keräysten suunnittelu- ja toteutuskuluihin. Lisäksi olisi lahjoittajan edun mukaista mahdollistaa lahjoitusvarojen käyttö tehokkaammin siihen tarkoitettuun kohteeseen. Byrokratian kannalta ALV-kompensoinnit olisivat suhteellisen kevyitä toteuttaa, sillä Suomessa Poliisihallitus viranomaisena kerää jo tällä hetkellä tietoa rahankeräysluvista ja valvoo niihin liittyvää toimintaa.

Varainhankinnan koulutuksen kehittäminen ja tietopankin luominen

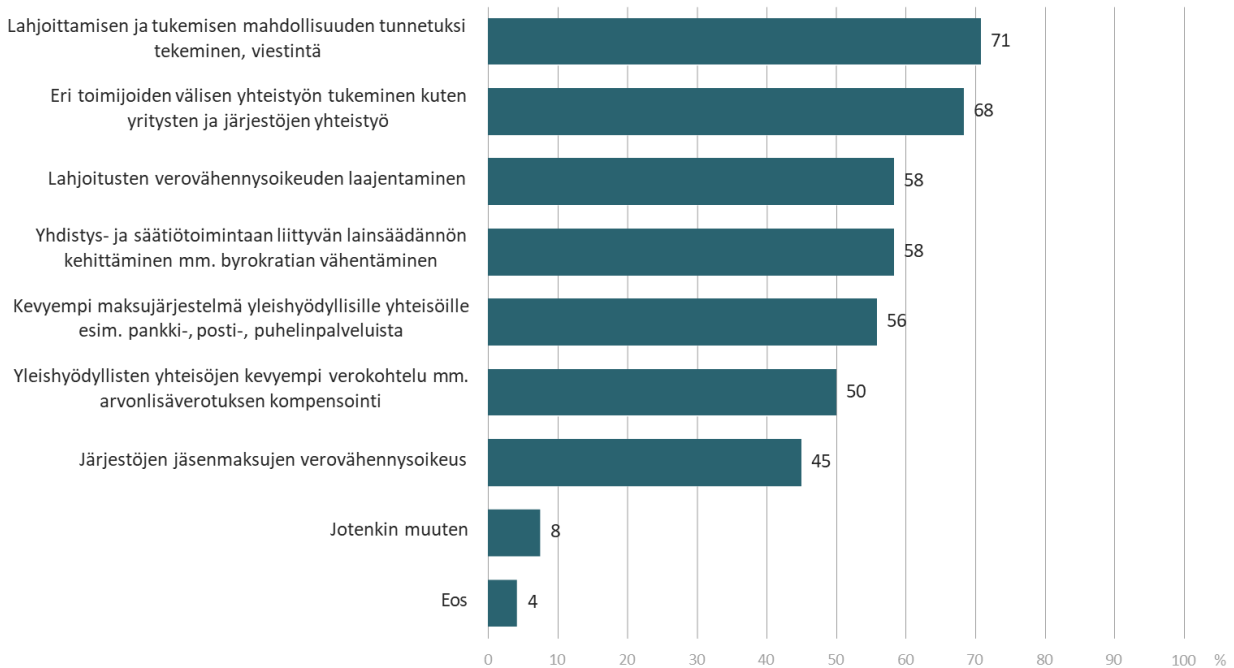
Pienet yhdistykset kaipaavat esimerkiksi KYT-järjestöpalvelujen ja VaLan kaltaisilta toimijoilta tietoa siitä, miten varainhankinnassa tulisi lähteä liikkeelle ja miten ennakoida erilaiset veroseuraamukset. Myös varsinaista koulutusta varainhankintaan kaivataan erityisesti uusien lakien ja säädösten astuessa voimaan. Tiedon lisäämisen merkitystä korostaa myös Vapaa! Fri! -hanke, jonka mukaan pienet, vapaaehtoisvoimin toimivat yhdistykset eivät ole tietoisia vuonna 2020 voimaan tulleen rahankeräyslain tuomista mahdollisuuksista, eikä esimerkiksi pienkeräystä riittävän laajasti tunneta. Jotta yhdistyksillä olisi resursseistaan riippumatta yhteneväiset tiedot esimerkiksi varainhankintaan liittyvästä lainsäädännöstä ja siihen liittyvistä mahdollisuuksista, tietopankki varainhankinnan käynnistämistä ja kehittämistä palvelisi kaikenlaisia yhdistyksiä varsin tehokkaasti.

Tällä hetkellä Suomessa varainhankinnan alalle voi kouluttautua suorittamalla ”Ammattimainen varainhankinta” -tuotekehitystyön erikoisammattitutkinnon, joka toteutetaan Rastor-instituutissa yhteistyössä VaLa:n, Allianssin, Fingon ja SOSTEn kanssa. Tulevaisuudessa varainhankinnan merkityksen ja sen ammattilaisten tarpeen kasvaessa tullaan tarvitsemaan kouluttautumismahdollisuuksia myös jatko-opintojen muodossa. Tarve varainhankinnan johtamisen koulutukselle on noussut esiin erikoisammattitutkinnon suorittaneiden keskuudessa, jotta varainhankintaan liittyvä kokonaisvaltainen osaaminen ammattilaisten keskuudessa voisi syventyä. Valtio kannustaa nykyään järjestöjen ohella myös muita tahoja varainhankintaan, joten koulutusta siihen tullaan tarvitsemaan kasvavassa määrin järjestösektorin ohella myös muilla sektoreilla kuten yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa. Varainhankinnan johtajatason koulutus palvelisi näin yhteiskuntaa laajemminkin.

Varainhankinnan kehittäminen lahjoituskulttuuria edistämällä

Yhteinen viestintäkampanja yksityishenkilöiden ja yritysten lahjoitusinnon lisäämiseksi

Vuoden 2021 järjestöselvityksen mukaan varainhankinnan ja yksityisrahoituksen kehittämisen kannalta haasteena pidetään aiempaa selvästi useammin järjestön julkisuuskuva, näkyvyyttä ja tunnettuutta. Järjestöjen mielestä julkisista toimenpiteistä parhaiten niiden varainhankinnan toimintaedellytyksiä kehitettäisiin tekemällä lahjoittamisen ja tukemisen mahdollisuutta tunnetuksi sekä tuettaisiin eri toimijoiden yhteistyömuotoja, kuten yritysten ja järjestöjen välistä yhteistyötä (Kuva 4). (Taloustutkimus 2021.) Päättäjäkyselyyn vastanneet päättäjät kokivat valtiovallan roolin vähintään melko merkittäväksi kansalaisaktiivisuuden ja lahjoitusinnon lisäämisessä (70 %) sekä yritysten kannustamisessa yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen (78 %) (Taloustutkimus 2018). Näiden tutkimustulosten myötä VaLa ehdottaa julkista avustusta jakavien tahojen kanssa yhteistyössä toteuttavaa viestintäkampanjaa yksityishenkilöiden ja yritysten lahjoitusinnon ja lahjoituskulttuurin edistämiseksi sekä osallistumisen mahdollisuuksien tietoisuuden lisäämiseksi.

Kuva 4. Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset -tutkimus (Taloustutkimus 2021).

Tällä hetkellä Oikeusministeriössä on käynnissä Vapaa! – Fri! -hanke, jonka tavoitteena on vakiinnuttaa vapaaehtoiminnan asemaa ikääntyvässä yhteiskunnassa. Hanke on nostanut esiin yhdistyksille tärkeää vapaaehtoistyön teemaa. Vastaavanlaisen kampanjan luominen lahjoittamisen ympärille voisi tuoda yhteen osapuolia kaikilta sektoreilta ja lisätä kansalaisten tietoisuutta lahjoittamisen tärkeydestä järjestöjen arvokkaalle työlle. Tällä hetkellä kansalaiset suhtautuvat lahjoittamiseen usein vaihtelevasti; kysymyksiä herää esimerkiksi lahjoittamisen tarpeellisuudesta ja käyttötarkoituksista. VaLan vuoden 2021 lahjoittajakyselyssä tiedusteltiin esteitä ja syitä sille, miksi kansalaiset ovat päättäneet jättää lahjoittamatta. Vastaajilta nousi esiin oman heikon taloudellisen tilanteen lisäksi epäluottamus siihen, että lahjoitukset käytettäisiin juuri siihen mihin on ilmoitettu. Myös yhdistyksille viestiminen rahankeräysten mahdollisuuksista olisi tärkeä osa viestintäkampanjaa, sillä pienet ja vapaaehtoisvoimin toimivat yhdistykset eivät isojen järjestöjen tapaan ole välttämättä tietoisia esimerkiksi uuden rahankeräyslain tuomista mahdollisuuksista.

Verotukselliset kannusteet: Yksityishenkilöiden ja yritysten tekemien lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentaminen

Suomessa on tällä hetkellä voimassa yksi Euroopan suppeimmista lahjoitusten verovähennykäytännöistä yleishyödyllisten yhteisöjen näkökulmasta. Lahjoituksen antajana on mahdollista saada verovähennystä rahalahjoituksesta, joka on tehty tiedettä, taidetta tai suomalaisen kulttuuriperinteen säilyttämistä edistävään tarkoitukseen. Verohallinto hallinnoi luetteloa tahoista, joille lahjoittamisesta verovähennystä voi saada. Laajemmat lahjoitusten verovähennysmahdollisuudet edistäisivät lahjoituskulttuuria ja kannustaisivat

yksityishenkilöitä ja yrityksiä hyväntekeväisyyteen lahjoitussumman siirtyessä kokonaisuudessaan yhdistyksille (Carter 2020).

VaLa ehdottaa verovähennysoikeuden laajentamista koskemaan kaikkia rahankeräyslupan omaavia yhteisöjä. Poliisihallituksen hallinnoimissa rahankeräyslupia lahjoitusten saajien läpinäkyvä valvonta voisi onnistua tehokkaasti, ja lisäksi voitaisiin taata lahjoittajien ja rahankeräystahojen tasapuolinen ja johdonmukainen huomiointi. Verovähennyskelpoisten lahjoitusten saajajoukon laajentaminen kannustaisi erityisesti yrityksiä lahjoittamaan ajankohtaisten ongelmien ratkaisuun. VaLan yhteistyökumppaneineen toteuttamassa järjestökyselyssä lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentamista kannatti 58 prosenttia järjestöistä (Taloustutkimus 2021). Lahjoitusten verovähennysoikeus voisi kannustaa järjestöjen tukemiseen myös sitä osaa väestöstä, joka ei vielä tue järjestöjä lahjoituksin tai muin tavoin. Lisäksi nykyisistä järjestöjen tukijoista joka viides lisäisi lahjoituksia, mikäli niistä saisi tehdä verovähennyksen. Myös yrityksillä on kasvava halu osallistua yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemiseen ja järjestöjen tukeminen on niille yksi luontevista tavoista osallistua.

Varainhankinnan toimintojen tukeminen taloudellisesti: Vastinraha

Vastinrahamallissa on kyse siitä, että valtio sitoutuu maksamaan tietyn verran avustusta, mikäli rahaa keräävä taho on onnistunut omassa varainhankinnassaan. Vastinrahamallia on viime vuosina Suomessa toteutettu esimerkiksi yliopistojen, Kansallisgallerian ja Suomen Urheilun tukisäätiön hallinnoiman Olympiarahaston varainhankinnassa. Olympiarahastoon valtio on sitoutunut lahjoittamaan rahaa saman verran kuin mitä yksityisillä lahjoituksilla saadaan kerättyä aina 20 miljoonaan euroon asti (olympiarahasto.fi). Yliopistojen osalta yksityisten varojen keräämisen on koettu lähentävän korkeakoulutusta ja työelämää, minkä lisäksi sen avulla on voitu luoda suhteita ja verkostoja toiminnan laadun parantamiseksi ja vaikuttavuuden lisäämiseksi (Grahn-Laasonen 2017). Yleishyödyllisten yhteisöjen osalta vastinrahamallin avulla olisi mahdollista edistää yksityishenkilöiden ja yritysten intoa lahjoittamiseen, tuoda näkyväksi järjestöjen tekemää tärkeää työtä sekä luoda uudenlaista yhteistyötä julkisen, yksityisen ja järjestösektorin välille. Kokonaiskuvassa vastinrahan avulla voitaisiin kasvattaa ja kehittää yhdistysten toimintaa ja sitä kautta parantaa järjestöjen mahdollisuuksia toteuttaa yleishyödyllistä toimintaa kansalaisten hyväksi.

JÄRJESTÖJEN TOIMINNAN RAHOITUKSEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Yhdistysten toiminta koskettaa Suomessa lähes jokaista täällä asuvaa ihmistä. Ne ovat usein julkisia toimijoita lähempänä kansalaisia ja pystyvät tätä kautta vastaamaan paremmin heidän moninaisiin tarpeisiinsa (Kelley ym. 2021). Yhdistykset täydentävätkin monella tapaa hyvinvointiyhteiskunnan palveluita ja edistävät toimillaan ihmisten hyvinvointia ja hyvän elämän edellytyksiä (SOSTE 2017). Yhteys kulkee myös toiseen suuntaan: yksityishenkilöiden osallistuminen niin jäsenenä, lahjoittajina kuin tukijoina on merkittävä osa yhdistystoimintaa. Järjestöt voivat toteuttaa yleishyödyllisen toimintansa lisäksi myös elinkeinotoimintaa toimintansa rahoittamiseksi. Elinkeinotoiminta voidaan katsoa olevan yhteisön toiminnan tarkoituksen toteuttamista eli ei-voittoa tavoittelevaa - tai varainhankintaa, jolla pyritään tuloksellisuuteen ja sen avulla yhteisön yleishyödyllisen toiminnan rahoittamiseen. Kokonaiskuvassa vahva talous luo järjestöille perustan koko toiminnan kehittämiseksi, jonka ytimessä on kansalaisten hyvinvoinnin edistäminen ja yhteiskunnallisiin asioihin vaikuttaminen (Potluka ym. 2017).

Varainhankinnan eettisyys ja vastuullisuus. Varainhankinnan ala laajenee ja kehittyy kovalla vauhdilla, minkä vuoksi alan eettinen ja vastuullinen toiminta korostuu. VaLa toiminnassa painotetaan varainhankinnan ammattimaisuuden ja luotettavuuden vahvistamista. Suurelta yleisöltä pyydettyjä rahalahjoitukset eli rahankeräys on Suomessa luvan- tai ilmoituksenvaraista toimintaa ja sitä säätelee rahankeräyslaki. Suomen rahankeräyslaki on yhä yksi Euroopan valvotuimmista, vaikka sitä on kevennetty rahankeräyslain uudistuksessa keväällä 2020. Uudistus toi rahankeräysalalle paljon uusia toimijoita, eikä viranomaisen ole raportoinut ennakkoon kaavailtuja negatiivisia vaikutuksia. Kaikkia varainhankinnan muotoja ei ole erikseen laissa säädelty. Rahankeräyslain lisäksi yhdistykset noudattavat varainhankinnassaan myös muita lakeja kuten kirjanpito-, tietosuojaa-, arpajais-, yhdistys- ja säätiölakia.

Kansainvälisesti tarkasteltuna lakisääteisen ohjauksen (state regulation) lisäksi alalla korostuu kasvavassa määrin niin kutsuttu itsesääntely (self-regulation) liittyen esimerkiksi eettisyyteen, vastuullisuuteen sekä hyvän hallinnon periaatteisiin. Itsesääntelyä toteuttavat kansalaisjärjestöt ja muut varainhankinnan alalla toimivat tahot luodakseen käytäntöjä, ohjeistusta ja eettisiä standardeja siitä, miten varainhankintaa tulee toteuttaa ja miten säädöksiä rikkovia tahoja tulisi rangaista. Itsesääntely täydentää lainsäädäntöä ja muodostaa perustaa varainhankinnan toimialalle. Sen avulla voidaan myös edistää luottamuksen rakentumista ja tehdä toiminnasta yhä läpinäkyvämpää niin yksilöiden näkökulmasta kuin laajemminkin yhteiskunnassa. (Carter 2020.)

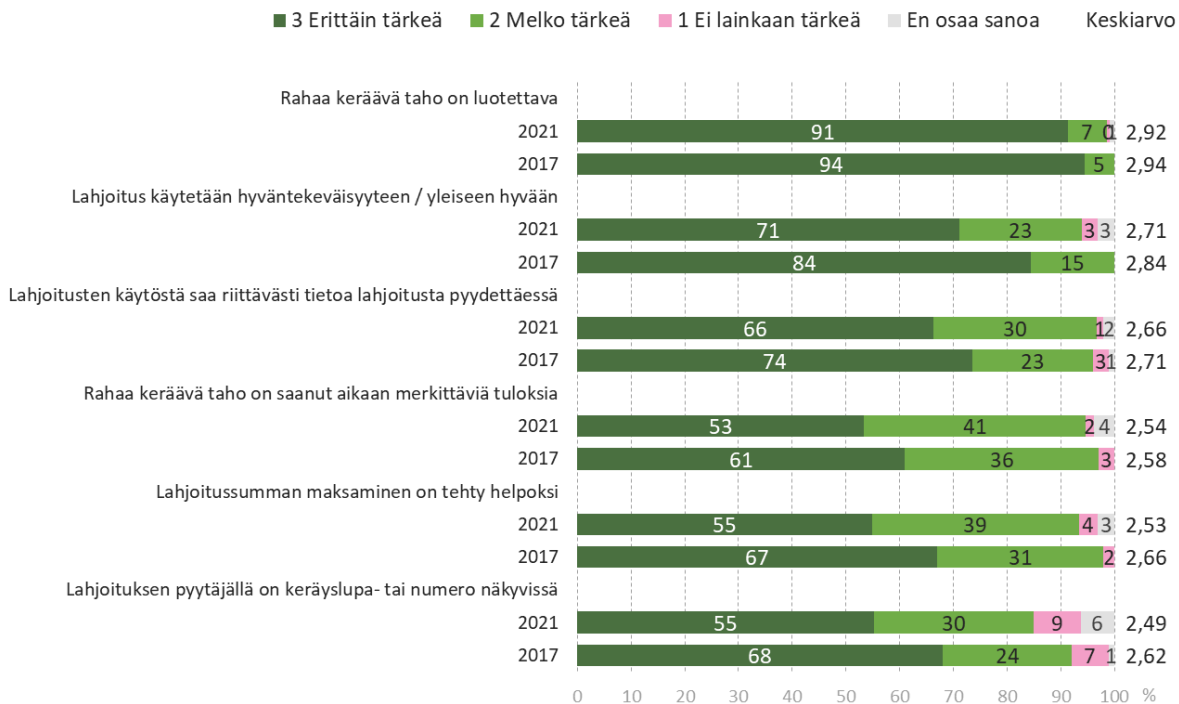
Suomessa VaLa on koonnut suosituksen ”Vastuullisen varainhankinnan ammatilliset arvot ja periaatteet”, joiden kehittämisessä on hyödynnetty esimerkiksi kansainvälistä ”International Statement of Ethical Principles in Fundraising” -asiakirjaa sekä European Fundraising Associationin jäsenten eettisiä periaatteita. Lisäksi VaLa on yhteistyössä PwC:n kanssa luonut ohjeistuksia hyvään hallintoon: ”Varainhankintaa

harjoittavien säätiöiden ja yhdistysten hyvästä hallintotavasta”. Varainhankinnan toimialan luotettavuuden takaamiseksi on kehitetty myös muita itsesääntelyyn perustuvia suosituksia ja ohjeita, kuten PING Helsingin ja VaLan ”Suositukset yleishyödyllisten yhteisöjen ja vaikuttajien väliseen yhteistyöhön sosiaalisessa mediassa”.

Järjestöjen autonomia. Ruuskasen ym. (2020) mukaan yhdistysten rahoitus perustui aiemmin vapaaehtoistyöhön ja jäsenmaksuihin, kun taas tämän päivän kansalaisyhteiskunta nojaa yhä enemmän projektiluontoisiin avustuksiin. Julkiseen rahoitukseen liittyvä haku- ja seurantabyrokratia, kasvaneet vaatimukset läpinäkyvyydestä sekä vaihtelevat ja ennakoimattomat käytännöt avustusten jakamisessa lisäävät avustusten keskittymistä ammattimaisesti toimiville järjestöille. Nämä tekijät taas ovat heikentäneet järjestöjen kykyä toimia itse joustavasti ja innovatiivisesti, mikä voi kaventaa järjestöjen toimintamahdollisuuksia. (Ruuskanen ym. 2020.)

SOSTE:n toteuttaman vuoden 2022 Järjestöbarometrin ennakkotietojen mukaan tällä hetkellä autonomian eli itsemääräämisoikeuden kokee riittäväksi 67 prosenttia sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Sen sijaan 71 prosenttia järjestöistä näkee tulevaisuudessa autonomiaansa uhkaavia riskitekijöitä. Suuri osa vastaajista liitti huolensa järjestöjen rahoitukseen ja moni uudistuvaan valtionavustusjärjestelmään. SOSTE nosti artikkelissaan näistä esimerkkeinä tulevaisuuden rahoituksen tiiviimmän sidoksisuuden politiikkaan, julkisen vallan ohjauksen tiivistymisen sekä rahoituksen riippuvaisuuden poliittisista suhdanteista. KYT-järjestöpalveluista todetaan, että autonomian taso voi vaihdella myös yhdistyksen sisällä, mikäli tiettyä osa-aluetta rahoitetaan julkisilla avustuksilla ja toista osa-aluetta varainhankinnalla. Voidaan ajatella, että varainhankinnan osuuden kasvaessa myös yhdistyksen autonomia kasvaa. Järjestön arvopohjan ja koko toiminnan näkökulmasta autonomisuus rahoittajasta on keskeistä, minkä vuoksi järjestöjen yksityisen rahoituksen tukeminen ja kehittäminen nousee tulevaisuudessa entistäkin tärkeämmäksi. Etenkin kun odotettavissa on julkisen rahoituksen vähenemistä.

Ennakkoluulot lahjoittamista kohtaan. Lahjoituskulttuuri on Suomessa mennyt eteenpäin erityisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana, mutta edelleen lahjoittamiseen ja järjestöjen muuhun toimintaan liittyy kansalaisten taholta epäselvyyksiä. VaLan vuoden 2021 lahjoittajakyselyssä tiedusteltiin esteitä ja syitä sille, miksi kansalaiset ovat päättäneet jättää lahjoittamatta (Kuva 5). Vastaajilta nousi esiin oman heikon taloudellisen tilanteen lisäksi epäluottamus siihen, että lahjoitukset käytetään juuri siihen mihin on ilmoitettu. Vastauksia näihin liittyen olivat esimerkiksi ”Liian paljon lahjoituksista menee organisaatioiden pyörittämiseen, avustukseen menevä osuus liian pieni” sekä ”Vaikuttaa siltä, että keräysten kulut ovat niin suuret, että ei lahjoituksista päädy juuri mitään sinne minne on tarkoitus.”

Kuva 5. Lahjoittajatutkimus 2021 (IROResearch Oy:n Tuhat suomalaista -tutkimus).

Yhdistysten toiminnan hallinnointikulut herättävät ajoittain keskustelua myös mediassa liittyen esimerkiksi siihen, suunnataanko lahjoituksia suoraan avustuskohteisiin ja minkä verran lahjoitusvaroista käytetään hallinnointikuluihin. Hallinnointikulut mahdollistavat yhdistysten vastuullisen ja luotettavan toiminnan sekä lahjoitusten tehokkaan ja oikea-aikaisen hyödyntämisen, minkä johdosta niillä on tärkeä merkitys onnistuneen varainhankinnan toteuttamisessa. Edellä mainitut tutkimustulokset kuitenkin osoittavat tarpeen varainhankinnan kehittämiseksi ja yhdistysten läpinäkyvyyden edistämiseksi, jotta lahjoituskulttuuria voidaan entisestään kehittää.

Yritysyhteistyö. Yritykset ovat yhä tärkeämmässä roolissa järjestöjen tukijoina ja yhteistyökumppaneina. Tämä nousi esiin muun muassa vuoden 2021 VaLa:n teettämässä järjestökyselyssä, jossa järjestöt osoittivat kasvavaa kiinnostusta yritysyhteistyötä kohtaan. Kyselyn mukaan 60 prosenttia järjestöistä teki yhteistyötä vähintään yhden yrityksen kanssa, minkä lisäksi 30 prosenttia ilmoitti olevansa siitä kiinnostunut. Lisäksi yrityksille suunnatussa kyselyssä samaisena vuonna 80 prosenttia yrityksistä ilmoitti tehneensä yhteistyötä useamman järjestön kanssa viimeisten kahden vuoden aikana. Myös Laaksosen (2019) kehitysyhteistyötä tarkastelleessa selvityksessä monitoimijayhteistyö on muodostunut globaaliksi trendiksi, jonka arvo ja tarkoitus tunnustetaan Suomen lisäksi myös selvityksen verrokkimaissa Hollannissa, Ruotsissa ja Tanskassa. Eri sektoreiden välistä yhteistyötä voidaan myös pitää tuoreena lähestymistapana laajojen, yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisussa (Al-Tabbaa ym. 2014). Muun muassa Fingon (2022) mukaan kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi vaadittavat investoinnit ovat merkittävä syy tarpeelle saada yritykset mukaan kehitysyhteistyöhön.

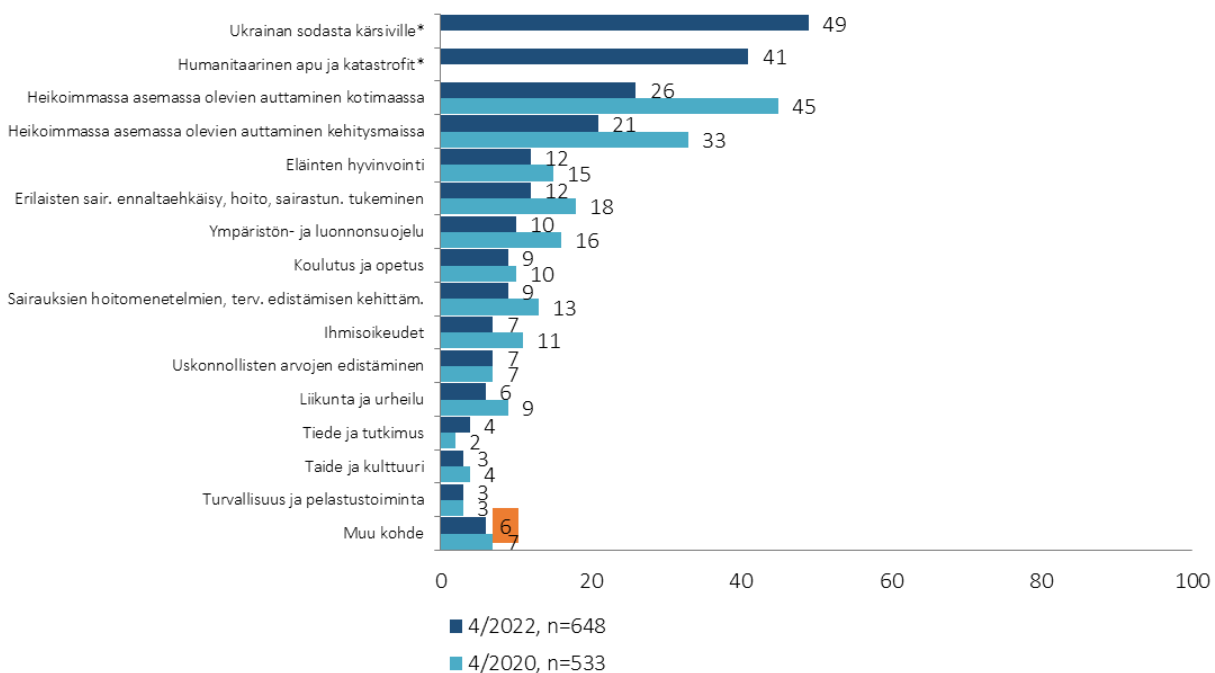
Muuttuvan toimintaympäristön ja kriisien vaikutus järjestöjen rahoitukseen. 2000-luvun talouskriisi vaikutti eri tavoin eri Euroopan maiden talouteen ja sitä kautta kolmanteen sektoriin. Kreikkalaisessa tutkimuksessa talouskriisillä oli joitakin positiivisia vaikutuksia yleishyödyllisten yhteisöjen toimintaan, kuten vapaaehtoisten määrän kasvu ja yksityisten säätiöiden tarjoaman rahoituksen jyrkkä nousu. Toisaalta tämä johti riippuvuuteen säätiöiden yksityisestä rahoituksesta, eikä lahjoitusten määrää pystytty nostamaan. (Tzifakis ym. 2017.) Hollannissa talouskriisi vaikutti hyväntekeväisyysjärjestöihin negatiivisesti yksityisten lahjoitusten määrän pienentyttyä, joskin vain tilapäisesti. Sen sijaan talouskriisin rajusti kurittamassa Espanjassa julkisen rahoituksen määrä pieneni 30 prosentilla, eikä rahoituksen vähenemistä pystytty kompensoimaan yksityisillä lahjoituksilla. Ranskassa julkisen rahoituksen väheneminen kannusti yhdistyksiä organisoimaan ja rahoittamaan hankkeitaan uusin tavoin, minkä seurauksena yritysyhteistyö ja hybridiorganisaatioiden määrä on kasvanut merkittävästi. (Pape ym. 2016.) Iso-Britannian ja Walesin tilanteita kartoittaneen tutkimuksen mukaan taloudellisesti haastavat ajanjaksot kohtelevat erikokoisia yhteisöjä hyvin eri tavoin. Suhteellisesti vähiten rahoitusta menettivät talouskriisin aikana suurimmat hyväntekeväisyysjärjestöt. (Clifford 2016.)

Koronapandemian alussa lahjoitusten nähtiin suuntautuvan pandemian vaikutuksista kärsivien ihmisten auttamiseen ja tukemiseen muiden lahjoituskohteiden kustannuksella, mutta muutos jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi (Blanco ym. 2020). Lisäksi monet muut aiemmat kriisit ovat kokonaiskuvassa lisänneet lahjoituksia, kun taas pandemia-aikana herättiin siihen, että julkinen huomio ja lahjoitukset siirtyivät esimerkiksi ympäristöaiheista ja eriarvoisuuden vähentämisestä terveysteemoihin (Blanco ym. 2021). Toisaalta Scharfin ym. (2017) tutkimuksessa ympäristö- tai humanitaariset kriisit lisäsivät lahjoittamista myös muihin kohteisiin, joskin muiden kohteiden osalta vaikutus häveni ajan myötä. VaLan yhteistyökumppaneineen vuonna 2020 toteuttaman lahjoittajakyselyn mukaan koronapandemian kahden ensimmäisen kuukauden aikana yksityishenkilöiden tuki hyväntekeväisyyteen oli merkittävästi vähentynyt. Toisaalta pandemia-aika innosti suomalaisia auttamaan uusin keinoin, kuten auttamalla tuttuja tai tuntemattomia, joita pandemian vaikutukset olivat koetelleet. Huomionarvoista on kuitenkin, että erityisesti pandemian alussa kansalaisjärjestökenttä unohtui julkisesta keskustelusta, vaikka kolmannen sektorin tulojen ennustettiin vähenevän sadoilla miljoonilla.

Tällä hetkellä ajankohtaista on Ukrainan sota ja sen seurauksena epävarmuus sekä esimerkiksi rajusti nouseva inflaatio. Ukrainan sodan alkaessa helmikuun lopussa 2022 järjestöt osoittivat merkityksensä nopeasti reagoivina, joustavina ja tehokkaina toimijoina. Kriisillä on ollut merkittäviä vaikutuksia lahjoituskulttuuriin ja ihmisten auttamishaluun ympäri maailman. VaLan huhtikuun lopussa toteuttaman lahjoittajakyselyn mukaan Ukrainan kriisi oli merkittävästi lisännyt yksityishenkilöiden lahjoitusintoa erityisesti Ukrainan sodasta kärsivien auttamiseen sekä humanitaariseen apuun ja katastrofeihin. Kyselyn tuloksista nousi esiin myös, että 43 prosenttia vastaajista ilmoitti lahjoittaneensa rahaa järjestöille, kun

vuonna 2020 koronapandemian aikana lukema oli vain 23 prosenttia. Lisäksi tulevaisuudessa lahjoittamista aikoi lisätä 23 ja lahjoittamistason säilyttää samana 28 prosenttia. Yksikään vastaajista ei ilmoittanut vähentävänsä lahjoittamista.

Merkittäväksi eroksi lahjoittajakyselyistä nousevat pandemia-ajan ja Ukrainan kriisin välillä auttamisen kohteet (Kuva 6). Pandemia-aikana apua kohdennettiin erityisesti heikoimmassa asemassa olevien auttamiseen Suomessa ja kehitysmaissa sekä erilaisten sairauksien ennaltaehkäisyyn, hoitoon ja sairastuneiden tukemiseen. Osuudet kaksi vuotta myöhemmin Ukrainan kriisin alkamisen jälkeen ovat huomattavasti pienemmät. Sen sijaan Ukrainan kriisin seurauksena suomalaiset ilmoittivat lahjoittaneensa Ukrainan sodasta kärsiville sekä humanitaariseen apuun ja kriiseihin. Nämä kohteet nousivat esiin myös tulevaisuuden lahjoituskohteissa, sillä lähes 40 prosenttia ilmoitti myös jatkossa tukevansa näitä kohteita. Näiden tutkimustulosten perusteella vaikuttaa siltä, että Ukrainan kriisi saattaa lisätä suomalaisten auttamishalua myös tulevaisuudessa, joskin pitkäaikaisia vaikutuksia on vaikea ennustaa.

Kuva 6. Lahjoittajatutkimus 2022 (IROResearch Oy:n Tuhat suomalaista -tutkimus).

VaLan kevään 2022 järjestökyselyssä tiedusteltiin jäsenjärjestöjen osalta varainhankinnan kautta saadun rahoituksen muutoksia Ukrainan kriisin seurauksena. Kolmasosa kyselyyn vastanneista järjestöistä vastasi yksityisen rahoituksen jäävän budjetoidusta 11–20 prosenttia ja joka kymmenes 21–30 prosenttia. Sen sijaan 40 prosenttia vastanneista ilmoitti yksityisrahoituksen tulojen ylittävän budjetin 1–10 prosentilla. Yksityisrahoituksen tuloista erityisesti yksityishenkilöiden kerta- ja kuukausilahjoitusten sekä yrityslahjoitusten uskottiin jäävän budjetoidusta. Niissä järjestöissä, joissa yksityisrahoituksen uskottiin

ylittävän budjetin, yksityishenkilöiden kertalahjoitukset nousivat esiin selvästi useammin muihin tulonlähteisiin verrattuna (60 %).

Vaikka aiemmassa kappaleessa mainitut vaikutukset saattavat jäädä lyhytaikaisiksi, järjestöjen tulee varainhankinnassa ja sen suunnittelussa huomioida mahdolliset toimintaympäristön muutokset erilaisten suurten tapahtumien ja kriisien muodossa. Järjestöt ovat Ukrainan kriisin myötä joutuneet reagoimaan nopeasti muuttuneeseen tilanteeseen ja varautumaan erilaisin keinoin uudensuhteisiin. Ne ilmoittivat kyselyssä tehostavansa viestintää, myyntiä ja varainhankintaa liittyen muun muassa varainhankinnan verkkoalustoihin sekä kehittävänsä ja muuttavansa lahjoituspalveluja tilanteeseen sopivammiksi. Vastaajista ne järjestöt, jotka tekevät avustustyötä, ilmoittivat aloittaneensa keräyksen Ukrainan ja ukrainalaisten hyväksi ja panostavansa siihen. Suuri osa järjestöistä ei kuitenkaan toteuta avustustoimintaa ja nämä järjestöt olivat päättäneet siirtää keräyskampanjoitaan myöhemmäksi.

Kriisiaikoina yhdistysten toiminta on osoittautunut ketteräksi ja joustavaksi, mikä on korostanut niiden roolia nopeasti sopeutuvina organisaatioina, ja kokonaisuudessaan tuonut esiin niiden yhteiskunnallista merkitystä. Edellä luetellut tulokset nostavat osaltaan esiin sen, miten eri tavoin erilaiset kriisit ja poikkeusajat kohdistuvat eri toiminta-alojen sekä eri kokoisten yhdistysten toimintaan. Kevään 2022 järjestökyselyssä nousi selvästi esiin se, miten tärkeää on pitää yllä myös muiden lahjoituskohteiden merkitys käynnissä olevan kriisin ohella. Tämä korostaa valtionavustustoiminnan joustavuuden sekä käytäntöjen yhtenäistämisen merkitystä. Tärkeää valtion taholta olisi reagoida kriiseihin viipymättä ja arvioida mahdollisimman nopeasti vaikutuksia järjestöjen toimintaan. Ukrainan kriisin seurauksena valtiolta onkin ryhtynyt moniin poikkeuksellisiin toimiin. Tuoreessa hallituksen esityksessä ehdotetaan arvonalisäverolakia muutettavaksi väliaikaisesti siten, että Ukrainan sotaa pakeneville henkilöille maksutta luovutettaviksi tarkoitettujen tavaroiden kotimaiset myynnit ja muista jäsenvaltioista tapahtuvat yhteisöhankinnat sekä tällaisiin tavaroihin liittyvät palvelut säädettäisiin verottomiksi. Verottomuus koskisi lähinnä myyjäisiä yleishyödyllisille yhteisöille. Tämä on oiva esimerkki valtion kannusteesta, joihin tahtotilaa löytyy erityisesti kriisiaikoina.

Järjestöjen merkityksen korostuminen kriisiaikoina voi kantaa hedelmää myös pidemmällä tähtäimellä, mutta riskinä voi olla myös rahoituksen epävarmuus järjestöjen toimiessa niin sanottuina palokuntaoperaatioina (Fingo 2022). Joissain kriiseissä vaikutukset yksityiseen rahoitukseen ja lahjoittamiseen ovat olleet lyhytaikaisia, kun taas joissain on havaittu pidempiaikaisia muutoksia. Järjestöjen rahoituksen turvaaminen pidemmällä aikavälillä mahdollistaa niiden tehokkaan ja joustavan toiminnan myös toimintaympäristön muuttuessa, ja sitä kautta edistää myös yhteiskunnan hyvinvoinnin säilymistä yli haastavien aikojen. Tulevaisuutta ei voi ennustaa, mutta jatkossakin järjestöille tulisi toimialastaan huolimatta taata vakaa rahoitus julkisen hallinnon taholta sekä kannustaa kansalaisia lahjoittamaan laajasti eri tarkoituksiin ja erilaisille yhdistyksille.

LÄHTEET

Haastattelut:

Allianssi: Juuso Luomala. Haastattelu 24.3.2022.

Fingo: Timo Lappalainen. Haastattelu 30.3.2022.

Keski-Suomen järjestöjen tuki ry: Katariina Luoto & Tiina Sivonen. Haastattelu 1.4.2022.

Olympiakomitea: Petri Heikkinen, Rainer Anttila & Arto Kuusisto. Haastattelu 24.3.2022.

SOSTE: Ari Inkinen. Haastattelu 24.2.2022.

Valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihanke - Laajennettu järjestöryhmä: Mikko Lehtonen.
Haastattelut 25.3.2022 & 15.6.2022.

Vastuullinen lahjoittaminen ry:n laki- ja verotyöryhmän tapaamiset keväällä ja syksyllä 2022.

Muut lähteet:

Alexander Carter (toim.) 2020. Principles for Statutory Regulation and Self-Regulation of Fundraising.

European Center for Not-for-profit Law and International Center for Not-for-profit Law. Viitattu 22.8.2022.

<https://ecnl.org/sites/default/files/2020-08/Fundraising-Principles.pdf>

Esther Blanco, Alexandra Baier, Felix Holzmeister, Tarek Jaber-Lopez & Natalie Struwe. 2020. Substitution of social concerns under the Covid-19 pandemic. Working Papers in Economics and Statistics 2020:30.

<https://www.econstor.eu/handle/10419/238254>

Esther Blanco, Alexandra Baier, Felix Holzmeister, Tarek Jaber-Lopez & Natalie Struwe. 2021. Long Term Effects of the COVID-19 Pandemic on Social Concerns. Frontiers in Psychology 12.

<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.743054>

David Clifford. 2016. Charitable organisations, the Great Recession and the Age of Austerity: Longitudinal Evidence for England and Wales. Journal of Social Policy, 46(1), 130. doi:10.1017/S0047279416000325

Erkki Liikanen, Liisa Hyssälä, Kalevi Kivistö, Osmo Soininvaara, Ulla-Maj Wideroos, Teemu Pekkarinen. 2021. Suomalainen rahapelijärjestelmä muutoksessa: Tulevaisuuden vaihtoehtoja. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:12. Viitattu 15.3.2022.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162878/VN_2021_12.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Finlex. Valtionavustuslaki. Viitattu 2.5.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010688>

Hallituksen esitys. 2022. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi arvonlisäverolain väliaikaisesta muuttamisesta ja arvonlisäverolain väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain muuttamisesta. Viitattu 1.8.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_77+2022.pdf

Nikolaos Tzifakis, Sotiris Petropoulos & Asteris Huliaras. 2017. The Impact of Economic Crises on NGOs: The Case of Greece. *Voluntas* 28, 2176–2199. <https://doi.org/10.1007/s11266-017-9851-3>

Olympiarahasto. <https://www.olympiarahasto.fi/faq/>

Omar Al-Tabbaa, Desmond Leach & John March. 2014. Collaboration Between Nonprofit and Business Sectors: A Framework to Guide Strategy Development for Nonprofit Organization. *Voluntas* 25, 657–678. <https://doi.org/10.1007/s11266-013-9357-6>

Oto Potluka, Martin Spacek & Georg von Schnurbein. 2017. Impact of the EU Structural Funds on Financial Capacities of Non-profit Organizations. *Voluntas* 28, 2200–2223. <https://doi.org/10.1007/s11266-017-9845-1>

Petri Ruuskanen, Julia Jousilahti, Maija Faehnle, Kirsi Kuusikko, Outi Kuittinen, Johanna Virtanen, Lisbeth Strömberg. 2020. Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47. Viitattu 20.3.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162498/VNTEAS_2020_47.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelma. 2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Viitattu 20.9.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sari Laaksonen. 2020. Selvitys yritysyhteistyöstä ulkoministeriön kansalaisjärjestöyksikön ja kehitysrahoituksen ja yksityisen sektorin yksikön hankkeissa ja benchmarking verrokkimaiden tukimuotoihin. Viitattu 31.5.2022. <https://um.fi/documents/35732/0/selvitys-kansalaisjarjestojen-yritysyhteistyosta+%283%29.pdf/d709c0d4-4216-395b-a4bd-173896eda16e?t=1646813313202>

Kimberley Scharf, Sarah Smith & Mark Wilhelm. 2017. Do disaster appeals reduce other donations? Evidence from the UK.

Scott Kelley. 2022. Why convincing the state to increase its charity spend requires a new mindset? Viitattu 13.4.2022. <https://efa-net.eu/features/scott-kelley-why-convincing-the-state-to-increase-its-charity-spend-requires-a-new-mindset>

Sini Hirvonen & Satu Puolitaival (toim.) 2019. Vapaaehtoistoiminnan arvo. Kansalaisareenan julkaisuja 2019:2. Viitattu 2.6.2022. https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2019/12/Vapaaehtoistoiminnan_arvo_PageView_WEB.pdf

SOSTE. 2022. Järjestöbarometri 2022: Sosiaali- ja terveysjärjestöt ovat huolissaan riippumattomuudestaan – ”Riippumaton kansalaisyhteiskunta on demokratian ja avoimen yhteiskunnan perusta”. Viitattu 13.4.2022. https://www.soste.fi/uutinen/jarjestobarometri-2022-sosiaali-ja-terveysjarjestot-ovat-huolissaan-riippumattomuudestaan-riippumaton-kansalaisyhteiskunta-on-demokratian-ja-avoimen-yhteiskunnan-perusta/?utm_source=Rekrysesonki+k%C3%A4y+kuumana+%7C+J%C3%A4rjest%C3%B6t+huolissaan+riippumattomuudestaan+%7C+Mit%C3%A4+!%C3%A4%C3%A4k%C3%A4ri+tekee+SOSTEssa%3F&utm_medium=email&utm_campaign=

SOSTE. 2022. Järjestöbarometri: Korona verottanut sosiaali- ja terveysalan paikallisyhdistysten toimintaa ja toimintaedellytyksiä. Viitattu 19.9.2022. <https://www.soste.fi/uutinen/jarjestobarometri-korona-verottanut-sosiaali-ja-terveysalan-paikallisyhdistysten-toimintaa-ja-toimintaedellytyksia/>

Taloustutkimus. 2018a. Järjestöjen rahoituslähteet monipuolistuneet – EU-rahoitus kasvussa. Viitattu 25.3.2022. <https://www.vala.fi/b/tutkimus-jarjestojen-rahoituslahteet-monipuolistuneet--eu-rahoitus-kasvussa>

Taloustutkimus. 2018b. Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset: Päättäjät huolissaan järjestöjen elintilasta. Viitattu 22.3.2022. <https://www.vala.fi/b/tutkimus-paattajat-huolissaan-jarjestojen-elintilasta>

Taloustutkimus. 2021. Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset 2021 -koosteraportti. Viitattu 3.6.2022. https://www.vala.fi/uploads/GE4gCiz4/KOOSTE_Jrjestjen_taloudelliset_toimintaedellytykset_2021_2704.pdf

Taloustutkimus. 2022. Vastuullinen lahjoittaminen ry: Lahjoittajatutkimus 2021 -raportti. Tutkimus toteutettu 21.12.2021. Tutkimus julkaistu 27.1.2022. Viitattu 19.9.2022. https://www.vala.fi/uploads/I4DgUTQr/KOOSTE_LahjoittajatutkimusVaLa_2701_2022.pdf

Ulla Pape, Rafael Chaves-Ávila, Joachim Benedikt Pahl, Francesca Petrella, Bartosz Pieliński & Teresa Savall-Morera. 2016. Working under pressure: economic recession and third sector development in Europe. International Journal of Sociology and Social Policy 36, 547–566. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-01-2016-0010>

VaLa ry. 2013. Vastuullisen varainhankinnan ammatilliset arvot ja periaatteet -suositukset. Viitattu 2.9.2022. https://www.vala.fi/uploads/gep2d2gQ/Vastuullisen-varainhankinnan-periaatteet_2013.pdf

Valtioneuvosto. 2017. Valtion vastinrahoitus kirittää ammattikorkeakouluja varainkeruuseen. Viitattu 1.9.2022. <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/valtion-vastinrahoitus-kirittaa-ammattikorkeakouluja-varainkeruuseen>

Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2022. Rahapelitoiminnan tuotoista myönnetyt avustukset – Hallinnonin asianmukaisuus ja tuloksellisuuden edellytykset. Viitattu 13.9.2022.

<https://www.vtv.fi/julkaisut/rahapelitoiminnan-tuotoista-myonnetyt-avustukset/>

Valtiovarainministeriö. 2021. Hankkeet ja säädösvalmistelu: Järjestöjen valtionavustustoimintaa kehittävä työryhmä. VM100:00/2021. Viitattu 11.5.2022. <https://vm.fi/hanke?tunnus=VM100%3A00/2021>

Valtiovarainministeriö. 2021. Järjestöjä koskevat valtionavustuskäytännöt: Ehdotukset niiden kehittämiseksi ja yhdenmukaistamiseksi. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2021:27. Viitattu 30.3.2022.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163145/VM_2021_27.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Vapaa! Fri! -hankkeen väliraportti. 2022. Vapaaehtoistoiminnan aseman edistäminen ikääntyvässä yhteiskunnassa. Viitattu 14.4.2022. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/24fbc254-ccb9-43f0-a71f-d0c201b3649e/fca82fc5-6dad-4dff-b81e-d71bde0a644f/LAUSUNTOPYYNTO_20220406063235.PDF

Vero.fi. 2020. Milloin yhdistys tai säätiö on yleishyödyllinen? Viitattu 20.9.2022.

<https://www.vero.fi/yriytykset-ja-yhteisot/verot-ja-maksut/yhdistys-ja-saatio/yleishyodyllisyyden-edellytykset/>

YHTEYSTIEDOT

Tessa Robertsson: viestinta@vala.fi

Pia Tornikoski: paasihteeri@vala.fi